

Radek Ptáček, Petr Bartůněk a kolektiv

Etické problémy medicíny na prahu 21. století

EDICE CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ČLK

Radek Ptáček, Petr Bartůněk a kolektiv

Etické problémy medicíny na prahu 21. století

EDICE CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ČLK

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA, doc. MUDr. Petr Bartůněk, CSc., a kolektiv

ETICKÉ PROBLÉMY MEDICÍNY NA PRAHU 21. STOLETÍ

EDICE CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ČLK

Recenze:

Prof. MUDr. Jan Petrášek, DrSc.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Podpořeno projektem Prvouk Psychologie UK – P03/LF1/9.

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

© Grada Publishing, a.s., 2014

Fotografie na obálce: PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2014

Obrázky dodali autoři.

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 5720. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Ivana Podmolíková

Sazba a zlom Karel Mikula

Počet stran 520

1. vydání, Praha 2014

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Názvy produktů, firem apod. použité v této knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-247-5471-0

TIRÁŽ ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-9597-3 (pro formát pdf)

ISBN 978-80-247-9598-0 (pro formát epub)

Vedoucí autorského kolektivu

PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA – *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN, Česká lékařská komora, Praha*

Doc. MUDr. Petr Bartůněk, CSc. – *IV. interní klinika 1. LF UK a VFN, Praha*

Autorský kolektiv

Mgr. Tereza Barakzihyová – *Katedra psychologie, Pedagogická fakulta UK, Praha*

Doc. MUDr. Petr Bartůněk, CSc. – *IV. interní klinika 1. LF UK a VFN, Praha*

Prof. MUDr. Vladimír Bencko, DrSc. – *Ústav hygieny a epidemiologie 1. LF UK a VFN, Praha*

Doc. MUDr. Martin Bojar, CSc. – *Neurologická klinika 2. LF UK a FN Motol, Praha*

Prof. MUDr. Radim Brdička, DrSc. – *Ústav hematologie a krevní transfuze, Praha*

Doc. MUDr. Svatopluk Býma, CSc. – *Ústav sociálního lékařství LF UK, Hradec Králové*

MUDr. Václava Curtisová – *Ústav lékařské genetiky a fetální medicíny FNOL a UPOL, Olomouc*

Prof. MUDr. Karel Cvachovec, CSc. – *KARIM 2. LF UK FN Motol, KAIM IPVZ, Praha*

Doc. MUDr. Libuše Čeledová, Ph.D. – *Ústav sociálního lékařství LF UK, Plzeň*

PhDr. David Černý – *Ústav státu a práva AV ČR, Praha*

MUDr. Bc. Rostislav Čevela, Ph.D. – *Ústav sociálního lékařství LF UK, Plzeň*

JUDr. Adam Doležal, LL.M. – *Ústav státu a práva AV ČR, Praha*

Doc. MUDr. Jarmila Drábková, CSc. – *Oddělení chronické resuscitační a intenzivní péče 2. LF UK a FM Motol, Praha*

Bc. Jana Faltýnková – *Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i., Praha*

Doc. MUDr. René Foltán, Ph.D. – *Klinika ústní, čelistní a obličejové chirurgie 1. LF UK a VFN, Praha*

PhDr. Veronika Francová – *Katedra psychologie, Pedagogická fakulta UK, Praha*

Mgr. Věra Franková, Ph.D. – *Ústav dědičných metabolických poruch, 1. LF UK a VFN, Ústav humanitních studií v lékařství, 1. LF UK, Praha*

Prof. MUDr. Peter G. Fedor Freybergh, Ph.D., Dr.h.c. mult. – *Vysoká škola zdravotnictva a sociální práce sv. Alžbety, Bratislava, Ústav prenatální a perinatální psychologie, medicíny a integrovaných neurověd, Bratislava*

MUDr. Jitka Fricová, Ph.D. – *KARIM 1. LF UK a VFN, Centrum pro léčbu bolesti, Praha*

Prof. Pavel Hamet, OQ, MD, Ph.D., FRCP, FAHA, FCAHS – *CRCHUM, Technopôle Angus, Montreal, Kanada*

Prof. PhDr. RNDr. Helena Haškovcová, CSc. – *Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha*

MUDr. Eduard Havel, Ph.D. – *Chirurgická klinika FN, Hradec Králové*

prim. MUDr. Markéta Havlovicová – *Ústav biologie a lékařské genetiky 2. LF UK a FN Motol, Praha*

Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc. – *Katedra psychologie, Filozofická fakulta UK, Praha*

Doc. MUDr. Iva Holmerová, Ph.D. – *UK FHS CELLO – Centrum pro studium dlouhověkosti a dlouhodobé péče a Gerontologické centrum, Praha 8*

MUDr. Radkin Honzák, CSc. – *Ústav všeobecného lékařství 1. LF UK, Psychiatrická nemocnice Bohnice, IKEM, Praha*

MUDr. Radovan Hrubý, Ph.D. – *Vysoká škola zdravotnictva a sociální práce sv. Alžbety, Bratislava, Ústav prenatální a perinatální psychologie, medicíny a integrovaných neurověd, Bratislava*

MUDr. RNDr. Pavel Ješina, Ph.D. – *Ústav dědičných metabolických poruch 1. LF UK a VFN, Praha*

MUDr. Ladislav Kabelka, Ph.D. – *Diecézní charita Brno, Dům léčby bolesti s hospicem sv. Josefa, Brno*

Mgr. Ján Karkoška – *Oddělení tkáňových transplantátů, Národní centrum tkání a buněk a.s., Brno*

Prof. MUDr. Viktor Kožich, CSc. – *Ústav dědičných metabolických poruch 1. LF UK a VFN, Praha*

PhDr. David Krámský, Ph.D. – *Policejní akademie ČR, Praha*

MUDr. Milan Kubek – *Česká lékařská komora, Praha*

Prof. MUDr. Robert Lischke, Ph.D. – *III. chirurgická klinika 1. LF UK a FN Motol, Praha*

Mgr. Bc. Miloš Máca – *Česká lékařská komora, Praha*

Doc. Milan Macek, CSc. – *Ústav biologie a lékařské genetiky 2. LF UK a FN Motol, Praha*

Prof. MUDr. Milan Macek, DrSc., jr. – *Ústav biologie a lékařské genetiky 2. LF UK a FN Motol, Praha*

JUDr. Jan Mach – *Česká lékařská komora, Praha*

Prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc. – *Ústav sociálního lékařství LF UK, Hradec Králové*

MUDr. ThLic. Jaromír Matějek, Ph.D., Th.D. – *Katolická teologická fakulta UK, Praha*

Doc. MUDr. Jan Měšťák, CSc. – *Klinika plastické chirurgie 1. LF UK a Nemocnice Na Bulovce, Praha*

Prim. MUDr. Martin Molitor, Ph.D. – *Klinika plastické chirurgie 1. LF UK a Nemocnice Na Bulovce, Praha*

Prof. MUDr. Marta Munzarová, CSc. – *Ústav lékařské etiky LF MU, Brno*

Prof. MUDr. Ivo Paclt, CSc. – *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN, Praha*

Prof. MUDr. Pavel Pafko, DrSc. – *III. chirurgická klinika 1. LF UK a FN Motol, Praha*

- Prof. MUDr. František Perlík, DrSc. – *Farmakologický ústav 1. LF UK a VFN, Praha*
- Dr. iur. et JUDr. Helena Peterková, Ph.D. – *Česká lékařská komora, Praha*
- PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA – *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN, Česká lékařská komora, Praha*
- RNDr. Hana Ptáčková, Ph.D. – *Ústav biologie a lékařské genetiky 2. LF UK a FN Motol, Praha*
- Prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc. – *Ústav normální, patologické a klinické fyziologie 3. LF UK, Praha*
- MUDr. MgA. Kateřina Rusínová – *KARIM 1. LF UK a VFN, Praha*
- PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D. – *Katedra psychologie, Pedagogická fakulta UK, Praha*
- Prof. MUDr. Karel Smetana, DrSc., ml. – *Anatomický ústav 1. LF UK, Praha*
- MUDr. Helena Stankušová, CSc. – *Radioterapeuticko-onkologické oddělení, Onkologická klinika 2. LF UK a FN Motol, Praha*
- MUDr. Helena Stehlíková – *Česká lékařská komora, Praha*
- Prof. MUDr. Štěpán Svačina, DrSc., MBA – *III. interní klinika 1. LF UK a VFN, Praha*
- Doc. Petr Svoboda, Ph.D. – *Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i., Praha*
- Mgr. Dita Svobodová, Ph.D. – *Všeobecná fakultní nemocnice, Praha*
- Prof. MUDr. Josef Syka, DrSc. – *Ústav experimentální medicíny AV ČR, Praha*
- Prof. MUDr. Eva Syková, DrSc. FCMA – *Ústav experimentální medicíny AV ČR, Praha*
- MUDr. Jana Šeblová, Ph.D. – *Zdravotnická záchranná služba Středočeského kraje Kladno*
- Prim. MUDr. Jiří Švarc, Ph.D. – *Psychiatrická nemocnice Bohnice, Praha*
- Prof. MUDr. Vladimír Tesař, DrSc., MBA – *Klinika nefrologie 1. LF UK a VFN, Praha*
- Doc. MUDr. Milan Tuček, CSc. – *Ústav hygieny a epidemiologie 1. LF UK a VFN, Praha*
- Mgr. et Mgr. Marek Vácha, Ph.D. – *Ústav lékařské etiky 3. LF UK, Praha*
- Prof. MUDr. Jiří Veselý, CSc. – *Klinika plastické a estetické chirurgie FN u svaté Anny a LF MU, Brno*
- Doc. MUDr. Michal Vrablík, Ph.D. – *III. interní klinika 1. LF UK a VFN, Praha*
- Prof. MUDr. Zdeněk Zadák, CSc. – *III. interní gerontologická a metabolická klinika FN Hradec Králové*
- MUDr. Blanka Zlatohlávková, Ph.D. – *Gynekologicko-porodnická klinika 1. LF UK a VFN, Praha*
- Prof. MUDr. Eduard Zvěřina, DrSc., FCMA – *Klinika ORL a chirurgie hlavy a krku 1. LF UK a FN Motol, Neurochirurgická klinika 3. LF UK a FNKV, Praha*
- Prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc. – *Masarykův onkologický ústav, Brno*

Obsah

ÚVOD	15
Předmluva rektora Univerzity Karlovy Tomáš Zima	15
Předmluva děkana 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy Aleksi Šedo	17
Základní etické principy lékařského povolání platí stále a budou platit dál Milan Kubek	19
Etické problémy medicíny 21. století, výzva, která nás čeká Helena Stehlíková	21
Etické problémy medicíny na prahu 21. století Radek Ptáček, Petr Bartůněk	23
1 ETIKA V ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTECH	25
1.1 Medicína 21 – tavící kotel a nejasná budoucnost zdravotnických systémů	
Helena Haškovcová	27
1.1.1 Solidarita jako základní princip	27
1.1.2 Eroze solidarity	29
1.1.3 Vše lze koupit, pokud na to máte	30
1.1.4 <i>Human enhancement</i>	32
1.1.5 Rozpouštění zdravotnických systémů	33
1.2 Význam a šíře etiky v klinické praxi	
Jan Žaloudík.	35
1.2.1 Etika a svědomí lékaře	37
1.2.2 Etika a odpovědnost lékaře	38
1.2.3 Etika v komunikaci s nemocným	40
1.2.4 Etika vztahů mezi lékaři	41
1.2.5 Etika a ekvita	42
1.2.6 Etika a pokrok v medicíně a technologiích	43
1.2.7 Etika veřejného zdravotnictví versus etika klinické medicíny	46
1.2.8 Etika ve světě medicíny ovlivňovaném ekonomikou a politikou	47
1.2.9 Rekapitulace etiky jako teorie morálky a medicíny jako morálky praxe	47
1.3 Etika medicíny 21. století v historických kontextech	
Marta Munzarová	51
1.3.1 Historie lékařské etiky	51
1.3.2 Selhání lékařů	52
1.3.3 Dnešní situace – hodnoty společnosti, biomedicína a bioetika	53
1.3.4 Jaká etika pro lékařskou etiku ve 21. století?	55

1.4	Etické problémy medicíny 21. století z právního pohledu	
	Jan Mach	59
1.4.1	Změna vztahu lékaře a pacienta oproti 20. století	59
1.4.2	Lékař a pacient v první polovině 20. století v Čechách	60
1.4.3	Lékař a pacient ve druhé polovině 20. století v Čechách	60
1.4.4	Lékař a pacient ve 21. století	61
1.4.5	Genetické poznání a ochrana lidského genomu	63
1.4.6	Reprodukční technologie	64
1.4.7	Transplantace	65
1.4.8	Péče o staré lidi a pacienty s poruchami kognitivních funkcí	66
1.4.9	Prodlužování života a péče o umírající	68
1.4.10	Medicínský experiment – lidé a zvířata jako předmět výzkumu	71
1.4.11	Klonování	76
1.4.12	Ekonomické limity v medicíně	77
1.5	Lékař a pacient ve 21. století	
	Radek Ptáček	83
1.5.1	Medicína bez pacientů	83
1.5.2	Medicína bez empatie	86
1.5.3	Medicína bez lékařů	87
1.5.4	Medicína bez medicíny	89
2	ETIKA MEZI VÝZKUMEM A KLINICKOU PRAXÍ	93
2.1	Kmenové buňky a jejich etické problémy	
	Radim Brdička	95
2.1.1	Co jsou kmenové buňky a jejich „typy“	95
2.1.2	Výzkum na kmenových buňkách	96
2.1.3	Kmenové buňky jako léčebný prostředek	97
2.1.4	Etické problémy embryonálních kmenových buněk	98
2.2	Etické souvislosti personalizované medicíny	
	Pavel Hamet	103
2.2.1	Definice personalizované medicíny	103
2.2.2	Vývoj personalizované medicíny v historii	103
2.2.3	Dlouhá je cesta od monogenních chorob k polygenním problémům většiny nemocí	104
2.2.4	Realističtější pohled na genetickou předpověď	104
2.2.5	Etické problémy spjaté s vývojem personalizované medicíny	105
2.3	Etické souvislosti při přípravě produktů z lidských tkání pro léčebné použití u člověka	
	Ján Karkoška	109
2.4	Etické aspekty farmakogenetiky	
	František Perlík	115
2.4.1	Farmakogenetika/farmakogenomika	115
2.4.2	Vývoj nových léčiv	116
2.4.3	Farmakogenetický screening v klinické praxi	117
2.4.4	Legislativní doporučení ovlivňující vývoj a používání léčiv	119

2.4.5	Diagnostika a léčení závislosti	120
2.4.6	Specifické etické aspekty	121
2.5	Malé RNA – relativně bezproblémový terapeutický prostředek i cíl	
	Jana Faltýnková, Petr Svoboda	123
2.5.1	Mechanismy miRNA a RNAi	123
2.5.2	Savčí miRNA a RNAi – jeden mechanismus, různé role	125
2.5.3	miRNA ve zdraví a nemoci	126
2.5.4	Diagnostika miRNA	128
2.5.5	Terapeutika RNAi	128
2.5.6	Etické aspekty terapeutiky RNAi – skutečné a hypotetické	129
2.6	Kmenové buňky v regenerativní medicíně	
	Eva Syková, Josef Syka	133
3	ETIKA V KLINICKÉ PRAXI	139
3.1	Etická úskalí a šance hygieny a epidemiologie v kontextu veřejného zdravotnictví	
	Vladimír Bencko	141
3.1.1	Metodické postupy	142
3.1.2	Současná úskalí financování primární prevence	146
3.1.3	Etické problémy epidemiologických studií	148
3.1.4	Možnosti prevence	150
3.1.5	Falešné karty antivakcinačních aktivit	151
3.1.6	Možnosti prevence antivakcinačních aktivit	152
3.2	Etika a neurologie	
	Martin Bojar	157
3.2.1	Pokroky v neurologii	157
3.2.2	Závažné, nevyléčitelné a věkově vázané nemoci nervového systému – nové paradigma a bioetické otázky	158
3.2.3	Etické problémy spojené s neuro-neonatologickou péčí, neurointenzivní péčí a s novými diagnostickými a léčebnými metodami využívanými v neurologii	161
3.3	Otázky etiky a etické problémy v primární péči	
	Svatopluk Býma	165
3.4	Anesteziologie a intenzivní medicína v novém století – etika všedního dne	
	Karel Cvachovec	171
3.5	Etická komise pro otázky spojené s činností lékařské posudkové služby	
	Libuše Čeledová, Rostislav Čevela	177
3.5.1	Lékařská posudková činnost jako veřejná služba	177
3.5.2	Etika posudkově medicínských kritérií	178
3.5.3	Úloha posudkových lékařů v posuzování invalidity	179
3.5.4	Rozsudek Nejvyššího správního soudu – kazuistika	179
3.5.5	Metodický pokyn pro postupy posudkových komisí MPSV při posuzování zdravotního stavu pro účely opravných řízení	182
3.5.6	Etická komise lékařské posudkové služby rezortu MPSV ČR	183

3.6	Etické výzvy 21. století pro kritické stavy a intenzivní medicínu	
	Jarmila Drábková	187
3.6.1	Nové evropské dokumenty pro intenzivní medicínu a péči	192
3.6.2	Nové diagnózy	192
3.6.3	Omyly a pochybení	196
3.6.4	Příčiny a možnosti prevence	196
3.6.5	Implementace nových zachraňujících postupů do veřejné sféry	197
3.6.6	Lékařsky asistované umírání a smrt – trvajících diskuze o poslání a roli lékařů	198
3.6.7	Morální distres	199
3.6.8	Etika a monetika jako výzva pro 21. století	199
3.7	Dědičné metabolické poruchy	
	Věra Franková, Pavel Ješina, Viktor Kožich	205
3.7.1	Diagnostika DMP a nové technologie	206
3.7.2	Nákladnost léčby DMP a princip spravedlnosti	212
3.8	Etické aspekty v prenatální medicíně	
	Radovan Hrubý, Peter G. Fedor-Freybergh	215
3.9	Etické souvislosti gerontologie a geriatrie 21. století	
	Iva Holmerová	223
3.10	Etické problémy transplantací orgánů	
	Robert Lischke	229
3.10.1	Dárcovství orgánů od zemřelých dárců	229
3.10.2	Dárcovství orgánů od žijících dárců	230
3.10.3	Alokace orgánů od zemřelých dárců	231
3.10.4	Potvrzení smrti	232
3.10.5	Obchod s orgány	232
3.10.6	Využití vězňů odsouzených k smrti jako dárců orgánů	233
3.10.7	Xenotransplantace	233
3.11	Etické problémy klinické genetiky	
	Milan Macek, Markéta Havlovicová, Václava Curtisová, Hana Ptáčková, Milan Macek, jr.	235
3.11.1	Genetické testování	236
3.11.2	Genetické poradenství	236
3.12	Etické a jiné problémy plastické chirurgie současnosti	
	Jan Měšťák	243
3.12.1	Plastická chirurgie současnosti	243
3.13	Etické a sociální aspekty dětské a dorostové psychiatrie	
	Ivo Paclt.	249
3.14	Etika v české chirurgii ve 21. století	
	Pavel Pafko	255
3.14.1	Informovaný souhlas a komunikace chirurga s pacientem	255
3.14.2	Komunikace mezi lékaři	256
3.14.3	Vztahy přednosta a lékařů oddělení	257

3.15 Etika v léčbě bolesti	
Richard Rokyta, Jitka Fricová	259
3.15.1 Vztah lékaře a pacienta	261
3.15.2 Morálka ve vztahu lékaře-algeziologa a pacienta trpícího bolestí	261
3.15.3 Akutní bolest	264
3.15.4 Chronická bolest	264
3.15.5 Etické aspekty u pacienta trpícího nádorovou bolestí	265
3.15.6 Problém informovaného souhlasu s analgetickou léčbou	265
3.15.7 Nekompetentní pacient	266
3.15.8 Léčba bolesti u dětí	266
3.15.9 Léčba bolesti, klinický výzkum a jeho etické problémy	267
3.15.10 Organizace léčby bolesti ve světě a v České republice	268
3.16 Etické problémy v onkologii	
Hana Stankušová	271
3.16.1 Sdělování onkologické diagnózy	272
3.16.2 Psychosociální podpora pacienta v průběhu jeho nemoci	274
3.16.3 Zařazování pacientů do klinických studií pro výzkum nových léků	276
3.16.4 Ukončení agresivní onkologické léčby	277
3.16.5 Péče o umírající pacienty	278
3.16.6 Alternativní metody, léčitelství	280
3.17 Etické problémy v obezitologii	
Štěpán Svačina	283
3.17.1 Obezita a její komplikace	283
3.17.2 Etický a neetický přístup k obézním lidem	283
3.17.3 Výživa – nejméně etický obor vůbec	284
3.17.4 Bariatrická chirurgie a etika	285
3.18 Ošetrovatelská etika ve 21. století	
Dita Svobodová	287
3.18.1 Etický kodex Mezinárodní rady sester	288
3.18.2 Úloha sester v moderním ošetrovatelství	288
3.18.3 Etické výzvy v péči o geriatrické pacienty	289
3.19 Etické problémy v urgentní medicíně	
Jana Šeblová	293
3.19.1 Člověk a technologie v urgentní medicíně	293
3.19.2 Všeobecná dosažitelnost informací a fenomén sociálních sítí	295
3.19.3 Stárnutí populace a dopady tohoto trendu v praxi zdravotnických záchranných služeb a urgentních příjmů	297
3.19.4 Globalizace a multikulturní otázky	299
3.20 Etické problémy v nefrologii	
Vladimír Tesař	301
3.20.1 Etické problémy spojené s dostupností náhrady funkce ledvin	301
3.20.2 Etické problémy spojené s úhradou dialyzační léčby a výběrem dialyzační metody	303
3.20.3 Etické problémy transplantace ledvin	304
3.20.4 Etické problémy spojené s nákladnou léčbou nemocí ledvin	306

3.21	Etické problémy v pracovním lékařství	
	Milan Tuček	307
3.21.1	Mezinárodní etický kodex pro odborníky v ochraně zdraví při práci	310
3.22	Etické problémy v oblasti preventivní medicíny	
	Michal Vrablík	317
3.22.1	Preventivní kardiologie: jeden příklad za všechny	317
3.22.2	Etika v preventivní medicíně	318
3.23	Metabolismus a výživa	
	Zdeněk Zadák, Eduard Havel	323
3.23.1	Obecná role výživy a hydratace v terminálním stavu	323
3.23.2	Problémy energetické rovnováhy	324
3.23.3	Etické a praktické problémy hydratace a výživy	325
3.23.4	Základní praktické problémy podávání výživy	326
3.23.5	Terminální péče smrtelných onemocnění	328
3.23.6	Etické problémy protestní hladovky	329
3.23.7	Etické a medicínské problémy extrémních dietních systémů	330
3.23.8	Etické a právní problémy nutrigenomiky	330
3.24	Etické problémy neonatologie 21. století	
	Blanka Zlatohlávková	333
3.24.1	Příběh první – nezralí novorozenci	333
3.24.2	Příběh druhý – novorozenci s vrozenými vývojovými vadami	336
3.24.3	Příběh třetí – donošení novorozenci	337
3.24.4	Výzkum v neonatologii	339
3.25	Neurochirurgie – etické problémy 21. století	
	Eduard Zvěřina	343
3.25.1	Základní obor, samostatnost neurochirurgie a etika	343
3.25.2	Etika a finanční ohodnocení neurochirurga	347
3.25.3	Technická současnost a futurologie neurochirurgie, etické problémy	348
4	SPECIÁLNÍ OTÁZKY V KLINICKÉ PRAXI	351
4.1	Etika hospicové péče ve 21. století	
	Ladislav Kabelka	353
4.2	Etické aspekty alogenních transplantací tkáňových celků v rekonstrukční chirurgii	
	Martin Molitor, Jiří Veselý, Jan Měšťák	359
4.2.1	Historie vnímání tělesné dokonalosti	359
4.2.2	Vliv vnímání dokonalosti těla na sociální vztahy	360
4.2.3	Rozvoj maskovacích metod	361
4.2.4	Rozvoj rekonstrukčních metod	362
4.2.5	Začátky replantační chirurgie	363
4.2.6	Vývoj rekonstrukční transplantační chirurgie	363
4.2.7	Medicínské a etické zdůvodnění rekonstrukčních alogenních transplantací	364

4.3	Superradikální devastační výkony a rekonstrukce u pokročilých nádorů v oblasti hlavy a krku – etické úvahy	
	Martin Molitor, René Foltán, Jan Měšťák	371
4.3.1	Léčba nádorů v oblasti hlavy a krku	371
4.3.2	Kvalita života onkologických pacientů	372
4.3.3	Medicínské a etické otázky	373
4.4	Dožijeme se epidemie zhoubných onemocnění?	
	Karel Smetana	379
4.4.1	Biologická determinace: evoluce regenerace/hojení a výskyt nádorů	379
4.4.2	Jaký je věkový limit u <i>Homo sapiens sapiens</i> ?	380
4.4.3	Je věk nejvýznamnějším kancerogenem?	380
4.4.4	Čeká nás nárůst maligních onemocnění?	381
4.4.5	Terapie nádorů a její etická úskalí nyní a v budoucnu	381
4.5	Etické aspekty terapeutických kastrací sexuálních deviantů v ČR	
	Jiří Švarc	383
4.5.1	Definice, indikace a důsledky kastrace v terapii parafilií	383
4.5.2	Rada Evropy a její snaha o zákaz kastrací v ČR	384
4.5.3	Současná právní úprava v ČR	385
5	SPECIÁLNÍ INTERDISCIPLINÁRNÍ OTÁZKY	387
5.1	Biologické paradigma smrti – urgentní výzva pro lékařskou etiku 21. století	
	David Černý, Adam Doležal, Kateřina Rusinová	389
5.1.1	Obsahové vymezení biologického paradigmatu	389
5.1.2	Ustavení paradigmatu	391
5.1.3	Kritika	394
5.1.4	Reakce na krizi paradigmatu	396
5.2	Empatie v lékařské etice	
	Veronika Francová, Karel Hnilica	401
5.2.1	Empatie u mediků a lékařů	402
5.2.2	Změna empaticnosti v průběhu studia medicíny	403
5.2.3	Empatická bolest u lékařů, její kontrola a automatická suprese	404
5.3	Zastavte výrobu nových chorob!	
	Radkin Honzák	411
5.4	Konceptualizace morálního smyslu a neurovědní výzkum	
	David Krámský.	417
5.4.1	Morálka jako smysl	417
5.4.2	Sobectví	419
5.4.3	Amorální mozek	419
5.4.4	Amoralita jako psychopatie	423
5.4.5	Morální funkce mozku	424
5.5	Stavovský předpis České lékařské komory č. 10 – Etický kodex České lékařské komory, komentář k jednotlivým ustanovením	
	Miloš Máca	431

5.6	Otázky interkulturality v medicíně 21. století	
	Jiří Mareš	449
5.6.1	Terminologické aspekty	450
5.6.2	Interkulturalita ve zdravotnictví a pojem interkulturní zdraví	451
5.6.3	Interkulturní citlivost, interkulturní kompetence	452
5.6.4	Interkulturalita a poskytování zdravotní péče v ČR	453
5.6.5	Příklady eticky citlivého interkulturního postupu	456
5.6.6	Interkulturalita a lékařský výzkum	458
5.7	Přístup k řešení etických problémů v klinické praxi	
	Jaromír Matějka	463
5.7.1	Žadatel konzultace	463
5.7.2	Formy konzultace	463
5.7.3	Průběh konzultace	464
5.7.4	Metodologie etické konzultace a organizační souvislosti	464
5.7.5	<i>IntegratedEthics</i> [®] program jako příklad komplexního přístupu k etickým problémům pacientů i organizace	467
5.8	Zástupné rozhodování v ČR – etické a právní aspekty	
	Helena Peterková	477
5.8.1	Vývoj zástupného rozhodování v České republice	477
5.8.2	Pacient neschopný o sobě rozhodovat	478
5.8.3	Zástupné rozhodnutí činěné opatrovníkem	479
5.8.4	Zástupný souhlas podle § 34 odst. 7 zákona o zdravotních službách	479
5.8.5	Dříve vyslovená přání	480
5.8.6	Etické aspekty zástupného rozhodování	481
5.9	Dehumanizace v medicíně: rizika a přínosy	
	Irena Smetáčková, Tereza Barakziyhová, Veronika Francová, Karel Hnilica	483
5.9.1	Obecné principy dehumanizace	484
5.9.2	Druhy dehumanizace	485
5.9.3	Nadřazování vlastní skupiny	486
5.9.4	Dehumanizace v medicíně	487
5.9.5	Nefunkční příčiny a podoby dehumanizace v medicíně	490
5.10	21. století: Změna paradigmatu medicíny	
	Marek Vácha	497
5.10.1	Případ Angeliny Jolie	497
5.10.2	Sekvenování genomu člověka: desetiletí poté a etické následky	498
5.10.3	Genetická revoluce	499
5.10.4	Sekvenování genomu dosud nenarozených	499
5.10.5	Epigenetická revoluce	501
5.10.6	Patentování genů	502
	Rejstřík	507
	Souhrn	517
	Summary	519

Předmluva rektora Univerzity Karlovy

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí čtenáři,

do rukou se vám dostává kniha rozsáhlého autorského kolektivu lékařů, psychologů, právníků i teologů věnovaná etice a komunikaci v medicíně. Monografie je originálně koncipovaná. Kromě obecných kapitol je zaměřena na specifika a odlišnosti většiny klinických oborů. Podstatná část je věnována komunikaci s různými skupinami nemocných při zohlednění jejich typu chování, zdravotního stavu či věku. Předností knihy je skutečnost, že autorský tým je tvořen významnými lékaři s dlouholetou klinickou praxí, bohatými životními zkušenostmi, ale rovněž i předními badateli základního výzkumu, včetně zkušených specialistů z řady oborů mimo lékařství.

Etika má základ v řeckém slově *ethos* čili mrav a studuje morálku a morální jednání, včetně norem při posuzování lidského konání z hlediska dobra a zla. Etika se v průběhu dějin významným způsobem vyvíjela – od Platonovy teze o transcendentní ideje dobra, resp. tří charakteristik člověka, totiž žádostivosti, vůle a rozumu, přes Aristotelovu teorii středu, křesťanské tradice k novověkým myslitelům, teorii utilitarizmu přes Kantův kategorický imperativ vycházející z motivů jednání, nikoliv jejich důsledků, až po existencialismus.

Etický imperativ lékařství vždy poskytovat pomoc trpícímu však má díky moderním diagnostickým a terapeutickým metodám a postupům takové konotace, které staví rozhodování lékaře před dosud nepoznaná dilemata právě z hlediska morálky.

Všechny formy komunikace v lidském společenství jsou esenciální pro navázání účinného kontaktu, spolupráce a porozumění. Více než v kterémkoliv jiném oboru je to patrné v lékařství. Naprostá většina problémů a stížností ve zdravotnictví jde totiž na vrub nedostatečně či nesprávně volené komunikace mezi zdravotníky a pacienty.

Informační exploze posledních let spolu s moderními technologiemi zasahující téměř všechny obory lékařství, netušený rozvoj informatiky a komunikace prostřednictvím sítí a portálů umožňují rychleji komunikovat, avšak často na úkor vzájemného osobního lidského kontaktu, který byl a je nezastupitelný.

Věřím, že tato kniha přispěje nejen odborníkům, studentům, ale i široké veřejnosti k alespoň částečnému objasnění etických otázek, které si v medicíně klademe a na které společně hledáme odpovědi.

Prof. MUDr. Tomáš Zima, DrSc., MBA
Rektor Univerzity Karlovy v Praze

Předmluva děkana 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy

Medicína je disciplínou plnou dilemat. Jak svých vlastních, vyplývajících z podstaty oboru, tak i těch, které do ní vnášejí její četné interakce se „světem kolem“, nebo přesněji se „všemi dalšími světy kolem“. Jsme hrdí na měřitelné, reprodukovatelné, popsatelné a uchopitelné pokroky biomedicínské vědy a zároveň jsme si vědomi, že tyto pokroky přináší i nová dilemata, která se řadí po bokům těm dosavadním.

V obecné rovině je rozhodování medicínských profesionálů snadné – je třeba konat ve prospěch pacienta. Ale zároveň je mnohdy těžké rozhodnout, co je vlastně ono „dobro“. V dané situaci, pro konkrétního člověka. Dějiny a vývoj etiky, jakožto filozofické disciplíny, jasně ukazují, že v nerozhodnosti nejsme sami a že není žhavým produktem postmoderní doby, ale inherentní vlastností etiky samé.

Velkou hodnotou publikace je široký záběr témat, generovaných moderní medicínou, ilustrující ona dilemata tak, jak se s nimi lékaři a jejich pacienti mohou setkávat. Z mého pohledu snad ještě větší její hodnotou je pohled do budoucnosti, pokus o anticipaci. Nabízí se paralela s imunitním systémem, který pomocí somatických rekombinací proaktivně připravuje odpovědi na hrozby, s nimiž jsme se ještě ani nesetkali, a který rovněž může pro jeden problém nabídnout více funkčních a fungujících řešení. Je to paralela filozoficky-intelektuální ekvilibristiky s biologickou mnohotvárností a dynamikou. Hnací sílu obou těchto vrstev můžeme vidět každý v jiných zdrojích, stejně jako se můžeme v dobré víře lišit v pohledu na řešení některých etických otázek.

Přeji nám všem, abychom své souborové živené svobodnou vůlí sehrávali a vyhrávali na co nejširším sdíleném etickém poli.

Prof. MUDr. Aleksí Šedo, DrSc.
Děkan 1. LF UK v Praze

Základní etické principy lékařského povolání platí stále a budou platit dál

Zatímco lékařská věda uhání mílovými kroky kupředu a současná medicína nemá již prakticky nic společného s lékařstvím v časech Hippokratových, středobod našeho snažení, tedy tělo a duše nemocného člověka, zůstávají stejné. Identické jsou strachy, přání a očekávání našich pacientů, stejné jsou i pochybnosti, obavy a výčitky svírající duše nás, lékařů.

Medicína 21. století čelí a jistě bude čelit novým výzvám odborným, organizačním i ekonomickým, avšak za neméně důležitou výzvu považují dnes i v budoucnu dodržování základních etických principů lékařského povolání. Principů, které se bez ohledu na časem proměnlivé vztahy mezi lékaři a pacienty dají odvodit ze dvou základních pravidel:

„*Primum non nocere.*“ – Především neškodit.

„*Salus aegroti suprema lex.*“ – Zdraví pacienta je nejvyšším zákonem.

Bezvýhradné dodržování těchto etických pravidel zůstává základním předpokladem pro existenci onoho zvláštního vztahu důvěry mezi pacientem a jeho lékařem. Vztahu, který není možno redukovat na pouhý obchodní vztah někoho, kdo nějakou službu potřebuje, a druhého, který ji prodává.

Komeracionalizace medicíny a současná nadvláda ekonomů ve zdravotnictví stále více narušují etické principy, kterými se mají v zájmu pacientů řídit lékaři při výkonu svého povolání. Prospěch pacienta musí být vždy prioritou práce a snažení lékaře, který nesmí ordinovat neúčelné léčebné a diagnostické úkony ze zjištěných motivů. Při léčbě pacientů se nemůže řídit hledisky komerčními, ale vždy výhradně svým svědomím a svými znalostmi. Nezávislost lékaře při rozhodování o způsobu léčby je základní a nejdůležitější podmínkou bezpečnosti pacientů.

Největším dilematem moderní medicíny je nepochybně hledání pokud možno spravedlivého kompromisu mezi „neomezenými“ možnostmi lékařské vědy na straně jedné a omezenými finančními zdroji na straně druhé. Tento problém se více či méně úspěšně snaží řešit všechny vyspělé státy, přičemž žádné zázračné řešení pochopitelně neexistuje. Ani zdravotnictví totiž není perpetuum mobile a nemůže fungovat bez peněz. Prosazování ekonomických pravidel, jemuž se lze jen stěží vyhnout, však nesmí narušovat etický rozměr lékařského povolání. Platí přitom jasná úměra, že čím jsou výdaje na zdravotnictví v dané zemi nižší a čím pod větší ekonomický tlak se zdravotnictví dostává, tím více pak bezpečnost pacientů závisí na morální integritě lékařů.

Schopnost odolat pokušení, odvaha říci „ne“, když je tomu třeba, a tedy zachování si své vlastní sebeúcty, to jsou podle mého názoru ty nejkonkrétnější příspěvky k tomu, jak každý z nás ve své každodenní praxi může napomáhat dodržování neměnných základních etických imperativů naší profese. Zní to jednoduše a prostě, ale každý z nás ví, jak obtížné je vždy a za každých okolností těmto morálním závazkům dostát tak, abychom i my mohli, podobně jako pruský filozof Immanuel Kant, obdivovat hvězdné nebe nad hlavou a mravní zákon v sobě. Držím nám všem palce, ať se to podaří.

MUDr. Milan Kubek
Prezident České lékařské komory

